

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

УДК 343.1

Петро Підюков, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, проректор–начальник ННІ підготовки управлінського персоналу ОВС Академії управління МВС;

Яна Конюшенко, викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та профілактики злочинів Академії управління МВС

Роль і місце негласного провадження у кримінально-процесуальному доказуванні

Проаналізовано історичні аспекти законотворення та наукові підходи до обґрунтування функціонального призначення оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі. Визначено роль і місце негласного провадження у кримінально-процесуальному доказуванні.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, матеріали ОРД, негласне провадження, протокол негласного провадження, розкриття, розслідування злочинів, кримінально-процесуальне доказування.

Проанализированы исторические аспекты законодательного закрепления и развития, а также научные подходы к обоснованию функционального предназначения оперативно-розыскной деятельности в уголовном процессе. Определены роль и место негласного производства в уголовно-процесуальном доказывании.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, материалы ОРД, негласное производство, протокол негласного производства, раскрытие, расследование преступлений, уголовно-процесуальное доказывание.

The historical aspects of law-making and the scientific approaches to reasoning the functional purpose of the operative and investigative activities in criminal proceedings are analyzed in the article.

Keywords: operative and investigative activities, materials of operative and investigative activities, secret procedures, solving, investigating the crime, criminal proceedings proving.

Науковці протягом тривалого часу, починаючи ще з дореволюційних часів у Росії (А. Квачевський, О. Коні, М. Миролубов, К. Мітемайер, М. Неклюдов, В. Спасович, Г. Тальберг, І. Фойницький), а потім у радянський і пострадянський періоди (С. Альперт, В. Бахін, Р. Белкін, В. Божьєв, М. Вандер, М. Гапанович, В. Грохольський, Ю. Грошевий, А. Дубинський, П. Елькінд, М. Жогін, В. Зеленецький, З. Зинатулін, А. Іщенко, В. Іщенко, О. Капліна, Д. Карев, Л. Карнєєва, Є. Коваленко, В. Кузьмичов, О. Ларін, Ю. Лівшиць, В. Лукашевич, П. Лупинська, А. Ляш, М. Михеєнко, О. Михайленко, Я. Мотовиловкер, В. Нор, Г. Панайотов, І. Петрухін,

Д. Письменний, М. Погорецький, Р. Рахунів, В. Савицький, І. Сервецький, В. Спасович, С. Стахівський, М. Строгович, В. Тертишник, В. Трухачов, Л. Удалова, Ф. Фаткуллін, Г. Чангулі, О. Чувильов, С. Шейфер, В. Шибіко, М. Шумило та ін.), досліджуючи докази і доказування у кримінальному процесі, визначали й доводили їх провідні роль і місце в судочинстві.

Ще в середині позаминулого сторіччя В. Д. Спасович підкреслював, що теорія доказів становить центральний вузол усієї системи судочинства, душу всього кримінального процесу, вихідне складове, що його рухає, утворює його сутність, яка обумовлює і судоустрій, і всі головні форми судочинства [1, с. 7].

У кримінальному процесі як науці, навчальній дисципліні, галузі права і практичній діяльності, – наголошував один із корифеїв радянського доказового права в Україні М. Михеєнко, – все зводиться до доказування і доказів, бо вони є основним змістом кримінального процесу [2, с. 115].

«Не можна, звичайно, зводити всю кримінально-процесуальну діяльність до доказування, – відмічав відомий український процесуаліст С. Стахівський, – але те, що доказування в цій діяльності відіграє домінуючу роль, – не викликає сумніву. Адже основний зміст діяльності на будь-якій стадії судочинства становить робота з доказами: збирання, перевірка, прийняття рішення і його обґрунтування» [3, с. 4].

Отже, усвідомити суть кримінально-процесуального права неможливо поза аналізом доказового права як невід'ємної його складової.

І абсолютно аналогічним, на наш погляд, є місце, яке посідає в кримінальному процесі та доказовому провадженні, насамперед під час розкриття й розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів, негласне провадження, що здійснюється оперативними підрозділами в процесі ОРД у межах кримінально-процесуального доказування.

Негласне оперативно-розшукове провадження в кримінальному судочинстві – це важливий закономірний етап на шляху оптимізації й подальшого вдосконалення кримінального процесу загалом і його провідного інституту – кримінально-процесуального доказування зокрема.

Термін «оперативно-розшукова діяльність» походить від терміна «оперативно-розшукові заходи», який з'явився у радянському кримінально-процесуальному законодавстві 25 грудня 1959 р., коли Верховною Радою СРСР було прийнято «Основи кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік» (далі – Основи). Згідно зі ст. 29 Основ на органи дізнання покладалося «прийняття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину й осіб, які їх вчинили». В ідентичній редакції це положення відтворене у відповідних нормах Кримінально-процесуальних кодексів усіх союзних республік колишнього

СРСР, у тому числі України (ст. 103), але через недосконалість і неконкретність воно застосовувалося на практиці безсистемно й малоефективно. Негативне ставлення до нього сформувалося і в науковому середовищі, про що йтиметься далі.

Отже, першим серйозним кроком на шляху допущення у сферу кримінально-процесуального доказування матеріалів, здійснюваних у процесі негласного провадження оперативно-розшукових заходів, на наш погляд, слід вважати прийняття 12 червня 1983 р. Верховною Радою СРСР Закону «Про внесення змін та доповнень в Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік». Він закріпив низку принципово нових конкретніших положень, що стосувалися використання у кримінальному процесі відомостей, які раніше в процесуальній теорії і на практиці вважалися абсолютно недопустимими. До Основ було внесено ст. 35-1, відповідно до якої з метою збору доказів у кримінальній справі було допущено прослуховування переговорів, що ведуться з телефонних чи інших переговорних апаратів і пристроїв. Стаття 29 Основ була доповнена дозволом на можливість використання під час проведення оперативних заходів відеозапису, кіно-, фотозйомки та звукозапису.

Наступним вагомим етапом на вказаному шляху став Закон України від 18 лютого 1992 р. «Про оперативно-розшукову діяльність» (протягом 1993–1999 рр. аналогічні закони були прийняті ще в дев'яти (крім Вірменії та Узбекистану) республіках СНД) [4], який вніс низку концептуальних положень у правові основи, теорію і практику збирання й дослідження доказів під час розкриття та розслідування злочинів. Зокрема, в п. 2 ч. 1 ст. 10 Закону прямо зазначалося, що матеріали ОРД використовуються для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі (аналогічний припис було зафіксовано і в прийнятому Верховною Радою України 30 червня 1993 р. Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (ч. 3 ст. 115), де вказано, що «фактичні дані, одержані та зафіксовані співробітниками спеціальних підрозділів із застосуванням технічних засобів, можуть бути використані як докази в судочинстві»). 18 січня 2001 р. до ч. 2 ст. 8 цього закону були внесені зміни, згідно з якими за результатами зазначених у цій частині оперативно-розшукових заходів (негласного проникнення до житла чи іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контролю за листування, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації) складається протокол з відповідними додатками, який підлягає використанню як самостійне джерело доказів у кримінальному судочинстві. 21 червня 2001 р. були внесені відповідні зміни і до КПК України: у ч. 2

ст. 65 цього кодексу серед джерел доказів були наведені й указані вище протоколи з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів.

Тобто, на законодавчому рівні не тільки було проголошено про можливість використання у процесі кримінально-процесуального доказування відомостей, одержаних оперативним шляхом, а й закріплено навіть можливість вважати окремі з них самостійними доказами в кримінальному судочинстві, отриманими з належних джерел.

Перелічені законодавчі новели були неоднозначно, але в цілому позитивно сприйняті теоретиками й практиками кримінального процесу. Однак виявилось чимало їх супротивників. Основною причиною негативного ставлення до вказаних новацій стало невизначення законодавцем багатьох питань, пов'язаних із застосуванням зазначених матеріалів у кримінальному провадженні, зокрема, щодо його механізму, розуміння сутності протоколу, складеного за результатами оперативно-розшукової діяльності, їх форми, змісту тощо.

Наприклад, п. 20 ст. 32 КПК України дає тлумачення протоколу як документа про проведення лише слідчих і судових дій, про їх зміст і наслідки. Проте поза увагою законодавця залишилися питання, чи тотожні за сутністю протоколи, складені за результатами ОРД, протоколам слідчих або судових дій; чи має збігатися за змістом порядок здійснення вказаних заходів із порядком провадження слідчих або судових дій; як конкретно повинні називатися такі протоколи, кому слід їх складати, якої процесуальної форми надавати.

На практиці така законодавча невизначеність призводила нерідко до складання оперативними підрозділами за наслідками негласного провадження і застосування оперативно-розшукових заходів та оперативнотехнічних засобів «протоколів огляду», «довідок», «протоколів оперативного супроводу», «протоколів стеження», «протоколів фіксації» тощо.

З приводу цих та інших питань серед науковців із новою силою розгорнулася дискусія, яка розпочалася ще в 60-х роках минулого століття – з часу прийняття Основ і Кримінально-процесуальних кодексів союзних республік колишнього СРСР [5, с. 51; 6, с. 40–41; 7, с. 39 та ін.].

Дослідники, які виступають проти надання матеріалам ОРД процесуального значення, взяли на озброєння позиції й погляди відомих учених, що сформовані у вказаний період ХХ століття і які відстоювали їхні послідовники, наполягаючи, що «оперативно-розшукова інформація завжди лежить поза межами доказування», для слідчого вона «може мати лише допоміжне значення», використовуватися тільки «для визначення тактики проведення слідчих дій, висування версій» чи «виявлення носіїв доказо-

вої інформації», виконувати роль «своєрідного орієнтира» у доказовому провадженні [8, с. 125; 9, с. 527–528; 10, с. 34; 11, с. 45–48], бути «складовою» процесу виявлення доказів [12, с. 90; 13, с. 24; 14, с.107; 15, с. 8] або «відшукування джерел доказів інформації» [16, с. 305].

Навіть не заглиблюючись у сутність і аналіз аргументів наведених позицій і поглядів, можна зробити попередній висновок про їх неповний, однобокий, а подекуди й упереджений підхід до проблеми.

Оперативно-розшукова діяльність та її результати справді можуть використовуватися для висунання й перевірки версій, визначення тактики розкриття і розслідування злочинів, відшукування доказів або джерел доказової інформації тощо. Але ж категорично відхилити доказове значення матеріалів ОРД, які за певних умов можуть стати (і стають) доказами в кримінальному судочинстві, – не можна, як і надмірно принижувати роль оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукової інформації під час розкриття та розслідування злочинів [17, с. 12], тим більше коли йдеться про тяжкий або особливо тяжкий злочин.

Оперативно-розшукова діяльність здійснюється переважно негласними методами. Завдяки ним у процесі негласного провадження щорічно розкриваються майже 90 % тяжких і особливо тяжких злочинів. Негласний характер такої діяльності є гарантією ефективності негласного провадження, успішності вирішення тих специфічних завдань, заради яких здійснюється не тільки ОРД, а й кримінально-процесуальне доказування, кримінальне судочинство в цілому.

Головним завданням оперативно-розшукової діяльності, у тому числі негласного провадження, є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави (ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Матеріали ОРД використовуються відповідно до законодавства (ст. 10 цього Закону) теж переважно для розкриття та розслідування злочинів і в інтересах кримінального судочинства, тобто з метою реалізації його завдань, визначених ст. 2 КПК України.

Слід очікувати можливі нарікання й зауваження деяких науковців із приводу категоричних оцінок, наведених у цій статті (або в опублікованих раніше іншими процесуалістами з цього приводу), посилання на те, що їх авторам досить легко було це робити вже після законодавчого розв'язання проблем у 2001 р., а до цього вчені нібито не мали жодних

підстав і можливостей, щоб пропонувати щось подібне. Вважаємо такі міркування й зауваження надто суб'єктивними. Серед відомих дослідників і на той час були «піонери», які своїм науковим пошуком закладали основи правових новел 2001 р.

Наприклад, відома російська дослідниця Л. Карнеєва, яка отримала міжнародне визнання серед процесуалістів, на початку 80-х років минулого століття ґрунтовно довела, що дані, отримані з оперативних джерел, стають доказами, якщо будуть підтверджені процесуальним шляхом – допитами, оглядами, обшуками, тобто отримані із зазначеного законом джерела [18, с. 146].

О. Бандурка і О. Горбачов на початку 90-х років минулого століття, визначаючи роль ОРД у кримінально-процесуальному доказуванні, доводили також, що «фіксація фактичних даних у ході оперативно-розшукової діяльності в окремих випадках орієнтована на подальше їх використання в кримінальному процесі. (...) У разі передачі деяких із таких документів у розпорядження органу розслідування чи суд вони можуть бути з цілковитою підставою віднесені до одного з видів джерел доказів – інших документів» [19, с. 84].

М. Погорецький справедливо доводить, що в позиції вказаних авторів є суперечності [20, с. 515]. Водночас, на той час вона була вагомим внеском у розроблення законодавчих новел, прийнятих майже десять років потому.

Отже, вважаємо необґрунтованим негативне ставлення науковців до Закону України від 21 червня 2001 р., які стверджують, що «подібні доповнення до законодавства не відповідають науковим засадам доказового права», «не узгоджуються з принципами існуючого кримінального процесу» [21, с. 190]. Проте саме цей закон забезпечив вирішальний поштовх у розв'язанні проблеми використання в кримінальному доказуванні матеріалів негласного провадження, отриманих за допомогою оперативно-розшукової діяльності [18, с. 76].

Дискусії навколо проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, у тому числі здійснюваної в межах негласного провадження, не вщухають і нині, але їх результат, вважаємо, можна передбачити.

Як безспідставно зазначає М. Погорецький, причина цих дискусій тісно пов'язана з багатьма теоретичними питаннями як ОРД, так і кримінального судочинства, що також потребують наукового розв'язання, а деякі з них – законодавчого врегулювання. Йдеться про визначення: матеріалів ОРД та їх співвідношення з оперативно-розшуковою інформацією та результатами вказаної діяльності; системи оперативно-розшукових заходів і підстав для проведення кожного з них; правового статусу осіб, які проводять той чи інший оперативно-розшуковий захід; порядку

та форми правового оформлення результатів оперативно-розшукових заходів; порядку надання матеріалів оперативно-розшукових заходів органу дізнання, слідчому, прокурору та суду, а також витребування вказаними особами й органами таких матеріалів; поняття доказу та його співвідношення з доказовою інформацією, фактичних даних структури доказу, поняття джерел доказу та їх класифікації, а також наукове обґрунтування процесу доказування й дізнання та їх співвідношення; видів доказів тощо [22, с. 60].

Щоб частково розв'язати проблеми в межах означеної дискусії, визначити місце й роль негласного провадження в кримінально-процесуальному доказуванні, пропонуємо доповнити КПК України пунктами 7-1, 7-2, 7-3 статті 32, а також статтями 66-1, 66-2, 66-3 та 85-1 такого змісту:

«Стаття 32. Роз'яснення значення термінів Кодексу

п. 7-1. Суб'єкти процесу – органи і посадові особи, що забезпечують кримінально-процесуальне провадження, – особи, що провадять дізнання, орган дізнання, слідчий, начальник слідчого відділу, прокурор, суддя, суд;

п. 7-2. Негласне провадження – різновид кримінально-процесуального доказування, здійснюваного оперативними підрозділами у передбаченому цим Кодексом порядку;

п. 7-3. Суб'єкти негласного провадження – керівник, його заступник і працівник оперативного підрозділу, що здійснюють негласну оперативно-розшукову діяльність із розкриття тяжких і особливо тяжких злочинів із власної ініціативи або за дорученням відповідних правоохоронних органів у визначеному цим Кодексом порядку.

Стаття 66-1. Доказування за матеріалами негласного провадження

Обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному судочинстві, можуть встановлюватися за матеріалами негласного провадження.

Негласним провадженням у кримінальному процесі вважається здійснювана оперативними підрозділами у визначеному цим Кодексом порядку оперативно-розшукова діяльність, спрямована на попередження, виявлення ознак злочину та осіб, що його вчинили, з метою документування їх протиправної діяльності, встановлення та фіксації обставин, які підлягають доказуванню в кримінальній справі або матеріалах перевірки заяв і повідомлень про тяжкий чи особливо тяжкий злочин, коли вжиті процесуальні та гласні оперативно-розшукові заходи виявилися недостатніми, малоефективними або неможливими для реалізації завдань кримінального судочинства.

Стаття 66-2. Порядок негласного провадження

Негласне провадження здійснюється оперативними підрозділами і виключно з дозволу суду.

Негласне провадження може бути ініційованим оперативним підрозділом або за дорученням визначених законодавством суб'єктів кримінального судочинства (суду, судді, прокурора, слідчого та органу дізнання).

Подання керівника оперативного підрозділу або його заступника про необхідність проведення негласного провадження повинно містити відомості щодо конкретних підстав, видів оперативно-розшукових заходів та оперативно-технічних засобів, місця, часу й механізмів їх застосування.

Подання оперативного підрозділу про необхідність здійснення негласного провадження погоджується з відповідним прокурором і разом із проектом судового рішення направляється до суду для розгляду по суті й остаточного вирішення постановою судді.

Негласне провадження за дорученням суб'єктів кримінального судочинства проводиться на підставі постанови органу дізнання, слідчого, прокурора, судді (ухвали суду), яка направляється відповідному оперативному підрозділу для виконання у порядку, визначеному частинами 3–4 цієї статті.

Негласне провадження здійснюється з дотриманням умов, визначених законодавством.

У виняткових випадках негласне провадження може розпочатися невідкладно і тривати до отримання дозволу суду не більше трьох діб, але з попередньої обов'язкової згоди на це прокурора і під його безпосереднім контролем. У разі неотримання протягом указанного терміну дозволу суду оперативний підрозділ повинен припинити негласне провадження та комісійно знищити його матеріали, про що скласти відповідний акт і доповісти суду, а в разі здійснення негласного провадження за дорученням – також і правоохоронний орган, що його ініціював.

За наслідками негласного провадження оперативним підрозділом складається протокол, який затверджується керівником цього підрозділу або його заступником і разом із відповідними додатками, що характеризують зміст і результати здійснених оперативно-розшукових заходів та застосованих оперативно-технічних засобів, направляється з дотриманням режиму обмеженого доступу за належністю правоохоронному органу – ініціатору негласного провадження для долучення до матеріалів кримінальної справи чи перевірки заяви (повідомлення) про злочин із залишенням копій надісланих матеріалів в оперативно-розшуковій справі.

Протокол із відповідними додатками, складений за наслідками негласного провадження і долучений до кримінальної справи чи матеріалів перевірки заяви або повідомлення про злочин, зберігається окремо від них в умовах обмеженого доступу і може бути оголошений особі, яка скоїла злочин, під час її ознайомлення з матеріалами кримінальної справи в порядку ст. 218 цього Кодексу.

Стаття 66-3. Строки негласного провадження та порядок їх продовження

Строки негласного провадження не можуть перевищувати терміну перевірки заяв і повідомлень про злочини або дізнання чи досудового слідства.

Початком строку негласного провадження вважається день, у який внесено постанову судді (ухвалу суду) про надання дозволу на його проведення, або день і година, коли воно було розпочате невідкладно у важливому порядку, передбаченому ч. 7 ст. 66-2 цього Кодексу.

Строк негласного провадження за матеріалами перевірки заяв і повідомлень про злочин не може перевищувати 10 діб і не підлягає продовженню.

Продовження строків негласного провадження в кримінальних справах здійснюється в порядку, який передбачено ст. 156 цього Кодексу.

Стаття 85-1. Протокол негласного провадження

Протокол негласного провадження є основним засобом фіксації змісту перебігу й результатів оперативно-розшукової діяльності в тій послідовності, в якій вони мали місце під час реалізації негласних оперативно-розшукових заходів оперативним підрозділом.

У протоколі зазначаються:

- 1) місце, число, місяць і рік його складання;
- 2) посади і прізвища осіб, які здійснювали, а також брали участь у негласному провадженні, відмітка про роз'яснення останнім їх прав і обов'язків;
- 3) час початку і закінчення негласного провадження;
- 4) кримінальна справа, у якій проводилося негласне провадження, її реквізити, кваліфікація злочину за статтями КК України;
- 5) підстави для проведення і мета негласного провадження;
- 6) відомості про дотримання умов негласного провадження;
- 7) характеристика і зміст здійснених оперативно-розшукових заходів;
- 8) характеристика застосованих оперативно-технічних заходів, їх реквізити;
- 9) докладні наслідки і результати здійсненого негласного провадження з наведенням переліку і конкретних видів додатків до протоколу (матеріалів кіно-, фото-, відео-, звукозапису, фонограм, плани, схеми тощо), які в опечатаному вигляді зберігаються при ньому і підлягають передачі разом із протоколом правоохоронному органу – ініціатору негласного провадження;
- 10) відмітка про отримання (надсилання) протоколу з додатками за належністю з вказівкою на час, дату й рік отримання чи направлення ініціатору негласного провадження;
- 11) відмітка про оперативно-розшукову справу, до якої долучається копія протоколу, її реквізити.

Протокол підписується працівником оперативного підрозділу, який здійснював негласне провадження, а також усіма особами, що брали в ньому участь, і затверджується керівником указанного підрозділу чи його заступником».

Вважаємо, що з урахуванням наведених вище пропозицій у КПК доцільні також відповідні зміни й доповнення до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», напрацювання яких є темою окремої наукової статті.

Список використаних джерел

1. Спасович В. Д. О теории судебно-уголовных доказательств / Спасович В. Д. – СПб., 1861. – 113 с.
2. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України : підруч. / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – К., 1999. – 535 с.
3. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія / Стахівський С. М. – К., 2005. – 272 с.
4. Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД : зб. законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю / уклад. Кириченко О. В., Зубач І. М., Новиков О. В., Білий А. В. – К., 2008. – 464 с.
5. Ларин А. Некоторые проблемы теории доказательств / А. Ларин // Социалистическая законность. – 1963. – № 8. – С. 51–53.
6. Ривлин А. О доказательствах в советском уголовном судопроизводстве / А. Ривлин, С. Альперт, М. Бажанов // Социалистическая законность. – 1963. – № 9. – С. 40–42.
7. Белкин Р. С. Собрание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы / Белкин Р. С. – М., 1966. – 296 с.
8. Советский уголовный процесс. Общая часть / под. общ. ред. Б. А. Викторова, В. Е. Чугунова. – М., 1973. – 254 с.
9. Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н. В. Жогин. – М., 1973. – 736 с.
10. Шейфер С. А. Следственные действия. Система и процессуальная форма / С. А. Шейфер. – М., 1981. – 128 с.
11. Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / Васильев А. Н., Яблоков Н. П. – М., 1984. – 144 с.
12. Зайковский В. Н. Исполнение результатов оперативно-розыскной деятельности в ходе доказывания по уголовному делу / Зайковский В. Н. – СПб., 1996. – 17 с.
13. Винберг А. Актуальные вопросы теории судебных доказательств / А. Винберг, Г. Кочеров, Г. Миньковский // Социалистическая законность. – 1963. – № 12. – С. 19–27.

14. Робозеров В. Ф. Оперативно-розыскная информация в системе судебного доказывания / В. Ф. Робозеров // Правоведение. – 1978. – № 6. – С. 106–108.

15. Попов В. И. Розыскная деятельность в расследовании преступлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Попов В. И. – М., 1965. – 36 с.

16. Колисниченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования преступлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Колисниченко А. Н. – М., 1967. – 28 с.

17. Астафьев Ю. В. Процесс доказывания и оперативно-розыскная деятельность: соотношение и оценка результатов / Астафьев Ю. В. // Российское правовое государство: Итоги формирования и перспективы развития : материалы Всерос. науч.-практ. конф. (Воронеж, 14-15 нояб. 2003 г.) : в 5 ч. / под. ред. Ю. Н. Старикова. – Воронеж, 2004. – Ч. 5 : Уголовное право, уголовный процесс и криминалистика. – С. 12–15.

18. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підруч. / Коваленко Є. Г. – К., 2006. – 632 с.

19. Бандурка А. М. Оперативно-розыскная деятельность: правовой анализ / Бандурка А. М., Горбачев А. В. – К., 1994. – 160 с.

20. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі / Погорецький М. А. – Х., 2007. – 576 с.

21. Шумило Є. М. Наукові засади використання оперативно-розшукових матеріалів у доказуванні у кримінальних справах / Є. М. Шумило // Судова реформа в Україні: проблеми та перспективи : матеріали наук.-практ. конф., 18–19 квіт. 2002 р. – Х., 2002. – С. 188–191.

22. Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі / М. А. Погорецький // Вісник прокуратури. – 2003. – № 2. – С. 59–65.